

det är livligt i Kvismarens vassar vid den tiden. De som inte kan komma redan till 19.00 kan ansluta sig senare under kvällen. Det går säkert lätt att hitta oss. Efter någon timmes sömn i medhavd sovsäck eller liknande kommer vi att ägna stor del av morgonen vid Fågelsjön, där exempelvis snatterand och alla våra dopningar häckar. Ledare och frågor till Bertil Rahm (0240/23002-23523).

Freddag 14/6. Nattsångare på Tunasläätten. Tunasläätten och då speciellt områdena runt Stora Holmsjön, kan vid denna tid bjuda på flera av våra mer eller mindre sällsynta nattsångare. Denna traditionella excursion är alltid lika givande. Samling Tuna kyrka kl 21.00. Ledare: Lars-Erik Nilsson.

Lördag 27/7. Vadare vid Hötjärn. Området runt Hötjärn utanför Grängesberg utvecklas alltmer som en förmålig rastplats för vadare. Vid denna tid brukar den första stöten komma. Då gäller det att vara med! Samling vid Vadarstation Hötjärn kl 09.00. Ledare är Bertil Rahm, som också på tel 0240/23002 - 23523 berättar var stationen ligger, för de som inte känner till det.

Lördag 10/8. Vadare vid Hötjärn. Samma excursion som ovan, men nu har artsammansättningen ändrats. Samling som ovan.

Programkommittén.

0240-16782
DALA
212

Teckning: Jonas Lundin.

Rapport från Hötjärnsområdet

Inledning.

I FID nummer 1/89 fanns en beskrivning av gruvdamarna vid Grängesberg och vadarsträcket vid dessa. Här följer en kort presentation av dammarna och av det arbete som lagts ner under de senaste åren.

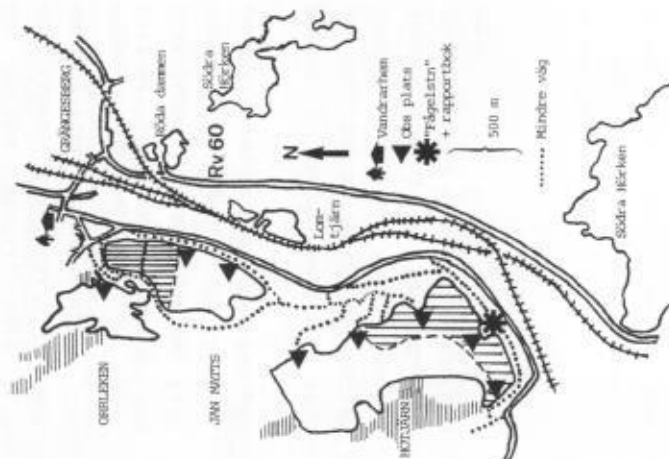
Orrleken var från början en liten skogstjärn med ett myrområde i söder. När gruvan behövde en avfallsdamm för slam från anrikningsprocessen byggde man en vall och stängde av den södra delen - Jan Mattsdammen bildades. Denna damm byggdes ut i omgångar till dagens storlek. På slutet av 60-talet var Jan Mattsdammen nästan fylld och man behövde en ny slamdamm.

Strax sydväst om Orrleken/Jan Matts fanns en liten skogstjärn - Hötjärn - som låg i en dalgång. Genom att bygga en vall söder om tjärnen fick man en ny stor slamdamm som skulle räcka in på 2000-talet.

Orrleksdammen har hela tiden fungerat som en klarningsbassäng för det vatten man återanvänt. Eftersom slammet är näringsrikt började dammen sakta växa igen och fick till slut sin nutida slättsjökaraktär. Jan Matts var

från början tämligen steril, men mot slutet av 60-talet upptäckte vi att det rastade vadare där. När man slutade pumpa ut slam, började vass och flytbladsväxter breda ut sig. Vadarstranden växte igen och istället fick vi en fin sjöfågellokal. Vadarna började rasta vid Hötjärn och det är alltså där vi håller på med våra vadarstudier numera.

Gruvområde

Biotopbeskrivning

Den gamla skogstjärnen, Hötjärn, ligger idag täckt av ett ca 30 m tjockt lager av gruvavfall. Det som idag är klarvatten har en mycket större yta än den ursprungliga tjärnen. Genom att nivån höjts har även nya försumpade marker bildats, främst på västra sidan. Där börjar nu kavelån att breda ut sig bland döda träd som står ute i vattnet. Den norra stranden ser tämligen naturlig ut och här börjar det också komma lite kavelån och bladvass. Hela den södra och större delen av den östra sidan gränsar till den stora slambank som ligger ovan vattenytan. Den är tämligen steril, bara lite växtlighet, framförallt i söder där det förr låg ett torp.

Vattnet i dammen är gråbrunt och siktdjupet endast några cm. Fisk saknas troligen, men insektsproduktionen är det inget fel på.

Skogen i väster består av rätt ung barrskog medan området mellan Hötjärn och Jan Matts har ett stort inslag av lövträd. Där finns gott om björk, al, sälg och rönn.

Biotopförändringar

I maj 1990 lades gruvan i Grängesberg ner. Man slutade pumpa ut slam och i mitten av sommaren slutade man även att

pumpa ut gruvvatten. Vattennivån började då sjunka eftersom dammen läcker något och genom den naturliga avdunstningen. Gruvbolaget pumpade även vatten från dammen under en period. Detta för att inte vallen skulle skadas av vägskvalp. På Peter Ohlssons foto ser man tydligt att vattennivån sjunkit i etapper och att den grunda stranden istället fått en "trappstegskaraktär". Detta försvårar naturligtvis vadarräkningarna. Om det påverkat vadarna vet vi ännu inte.

Under hösten stabiliserades nivån och vi hoppas att den inte kommer att sjunka mer. Hötjärn har ett relativt stort nederbördsområde som borde kunna klara av att hålla en god vattennivå. Läckaget i vallen torde minska alltefter som den tätas naturligt.

Under hösten tog gruvbolaget bort utrustning vid dammen och genomförde en sådd av gräs på större delen. Det kommer att under 1991 växa upp en gles "gräsmatta" som binder dammet och som troligtvis inte har någon negativ effekt på vadarna. Snarare borde fler arter, inte bara vadare, rasta vid Hötjärn.

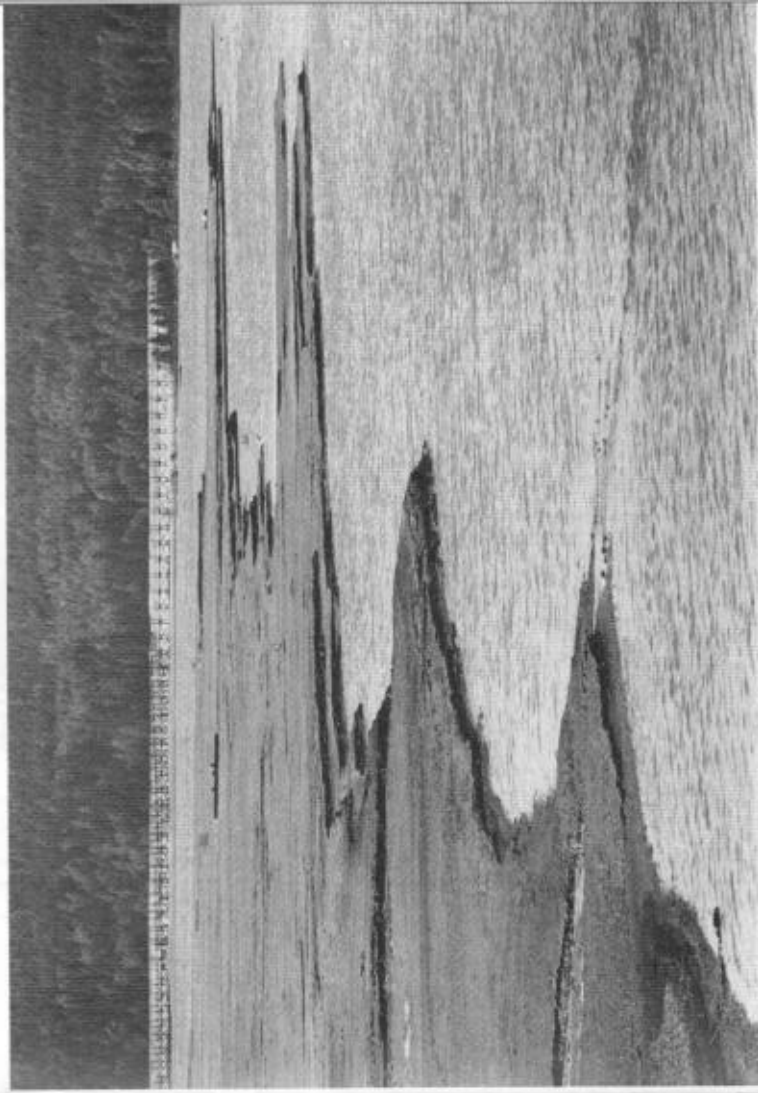
Vadarräkningar

Resultatet från räkningarna åren 1986-88 finns redovisade i FID 1/89. Vi har utökat tiden för

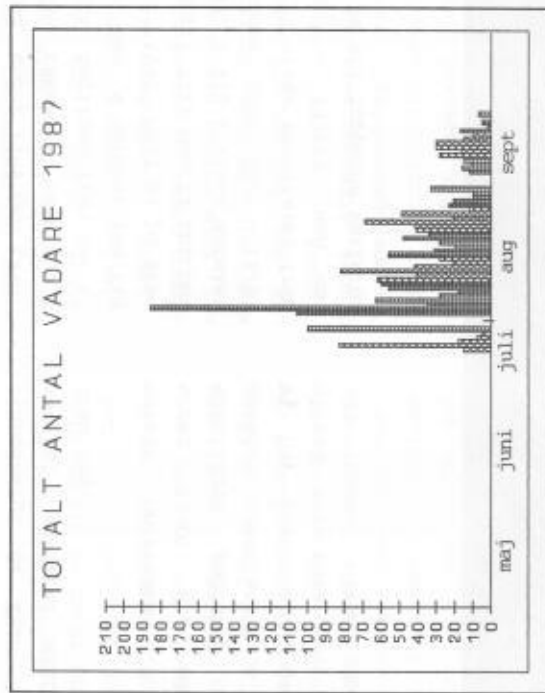
räkningarna under 1989 och 1990. Under 1989 räknades vadarna i stort sett dagligen från den 11 maj till den 4 oktober (se fig 3). Under 1990 höll vi på från den 22 april till den 14 oktober (se fig 4). I fig 1 visas antalet vadare under 1987 (26/7 - 16/9) och fig 2 visar resultatet från 1988 (10/7 - 14/10). Man kan tydligt se att topparna varierar

tidsmässigt år från år och att antalet varierar kraftigt dag från dag.

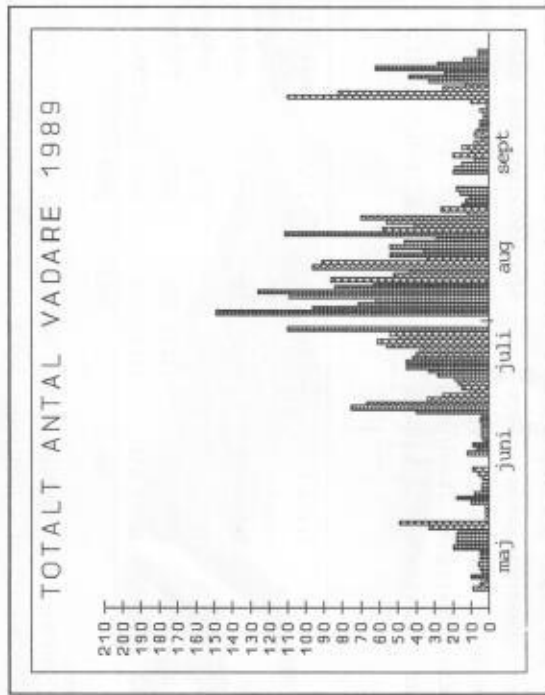
Totalt noterades 4.808 vadare under 1990. Hur många som egentligen passerar dammen är oerhört svårt att säga. De dagar vi har räknat en längre tid och alltså inte bara gjort ett eller två besök, framträder ganska

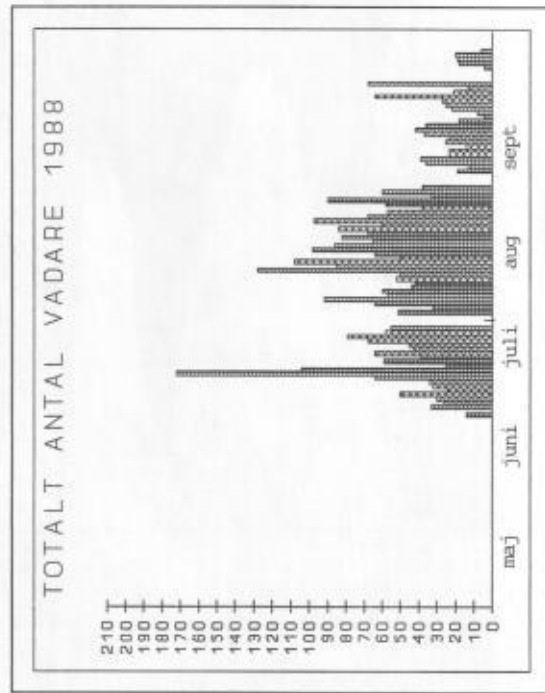
När vattenytan i Hötjärn började sjunka bildades det branta stränder på flera ställen runt dammen. Dessa "trappsteg" gör det svårt att räkna de rostande fåglarna. Vy från östra stranden. Foto: Peter Ohlsson.

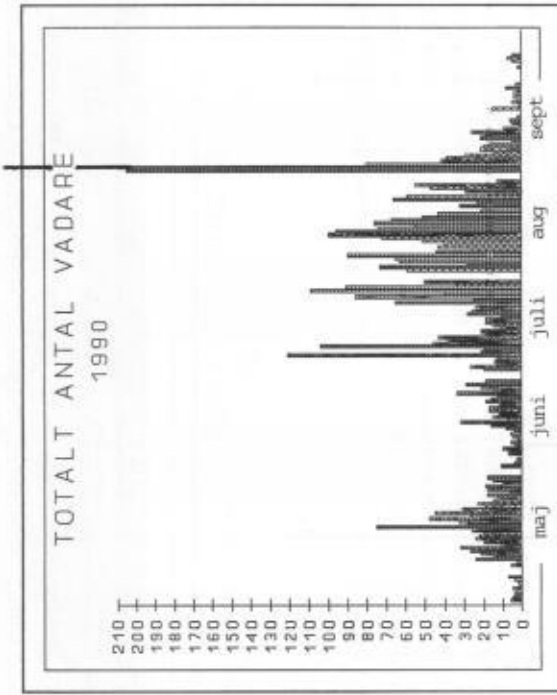
Figur 1. Totalt antal observerade vadare under tiden 26/7 - 16/9 1987.

Figur 3. Totalt antal observerade vadare under tiden 11/5 - 4/10 1989.

Figur 2. Totalt antal observerade vadare under tiden 10/7 - 14/10 1988.

Figur 4. Totalt antal observerade vadare under tiden 22/4 - 14/10 1990. OBS den nya toppnoteringen på 270 ex den 2/9. Det relativt låga antalet rastande vadare under höststräcket kan förklaras med nordlig vind samt störningar p g a markarbeten och genom de lärkfalkar som höll till vid dammen och jagade. En av våra ringmärkta spovsnappor blev troligen tågen direkt efter frisläppandet!

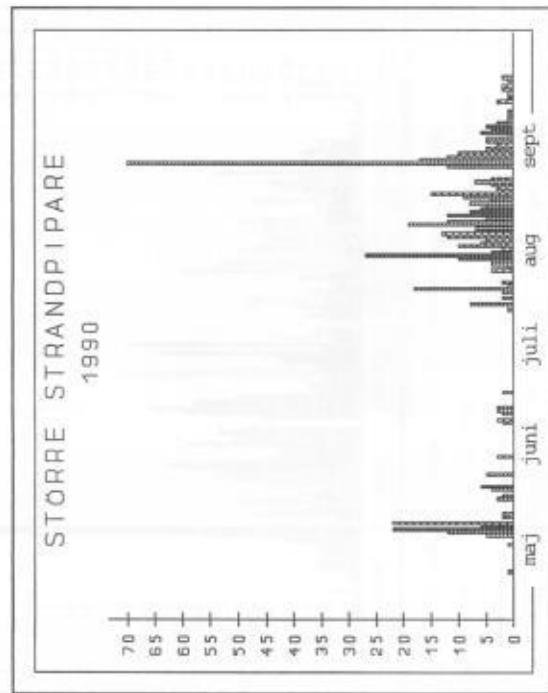
Tabell 1. Antal för några arter under tiden 10/7 - 10/10. För 1989 och 1990 ges totalantalet för hela perioden (april/maj-okt) inom parentes.

Art	1988	1989	1990
St strandpipare	388	403 (437)	455 (566)
Kustsnäppa	195	121 (121)	40 (40)
Småsnäppa	503	84 (88)	263 (268)
Kärrsnäppa	1.212	1.012(1.098)	745 (786)
Gluttsnäppa	302	296 (365)	371 (585)
Drillsnäppa	511	456 (482)	413 (523)

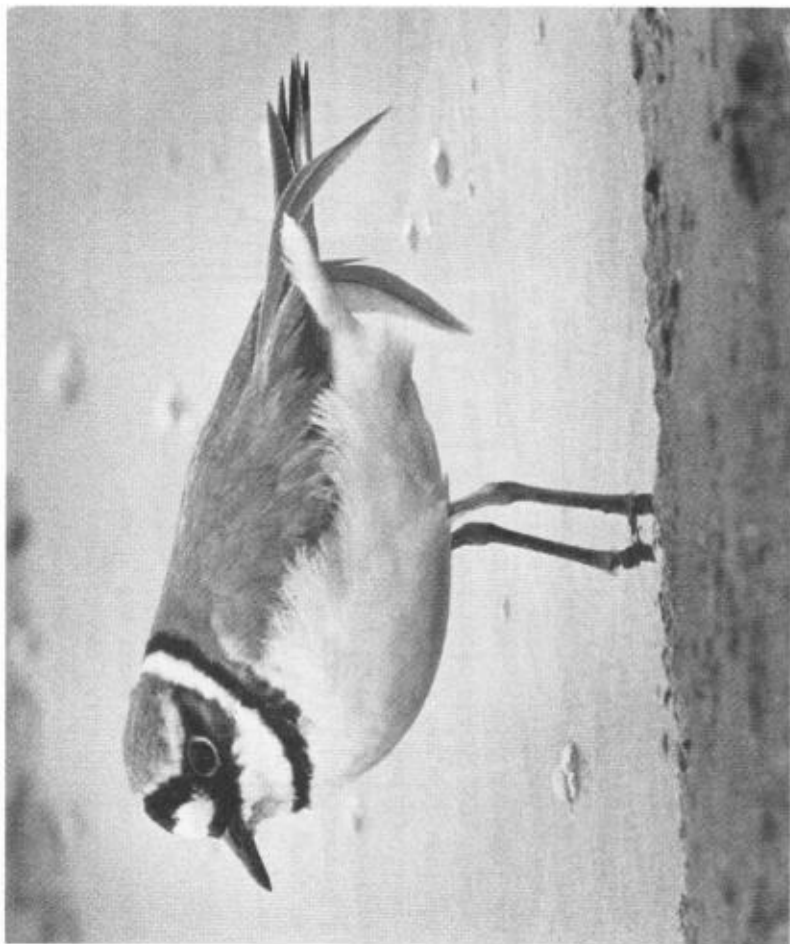
tydligt i fig 3 och 4. En rimlig gissning är att vi observerar 1/10 av det totala antalet. Fortsatta räkningar ger förhoppningsvis ett svar.

De arter som rastar är i stort sett samma varje år, men antalet varierar ganska kraftigt mellan olika år (se tabell 1). Under vårsträcket ses endast i undan-

tagsfall arktiska arter, då dominerar istället storsnäpporna. Under 1990 hade vi dock ovanligt många observationer av större strandpipare under maj - juni (se fig 5). En liten lustig obs är den roskearl som rastade på mid-sommaraftonen 1990. Åt vilket håll var den på väg? I mitten - slutet av juni kommer så brushanar och tringor söderut. I

Figur 5.

En av de få häckande vedararterna vid Hötjärn - mindre strandpipare. Foto: Peter Ohlsson.

början av juli dyker de första kärrsnäppeflockarna upp, medan tringorna fortfarande dominerar kraftigt. I mitten - slutet av juli kommer småsnäppor och st strandpipare i lite större omfattning. Skiftet juli-augusti brukar innebära toppdagar för både tringor och calidris. Senare under augusti mattas Tringa-sträcket av och resten av sträcket domineras av småvadare.

Fig 6 visar småsnäppornas topp i början av september 1990. Det är värt att notera att antalet inte på långa vägar kan mäta sig med resultatet från 1988. Fig 7 visar att 1990 blev ett dåligt år när det gäller observationer av kärrsnäppa. Det var endast i skiftet augusti-september som det fanns en del flocker vid Hötjärn. Både 1989-90 kändes lite "magra". Troligtvis beroende på fint

sträckväder och nordlig vind. Vadarna passerade utan att rasta och de flesta sträckte förbi söder om oss (se nedan).

Varför Hötjärn?

Att det går ett brett vadarsträck över Mellansverige är känt sedan länge, men varför rastar så många vid Hötjärn? Hötjärn ligger i norra delen av sträckleden och det märks tydligt vid nordlig vind. Tidigare har vi noterat att vädret inte spelar någon större roll, men nu vet vi att vindriktningen har stor betydelse. Vid nordliga vindar ses endast små mängder vadare och det torde bero på att de drivs av vinden och passerar söder om oss. De bästa dagarna infaller då vinden kommer från S eller SV.

Vi har konstaterat att de flesta vadarna, speciellt de arktiska småvadarna, stannar mycket kort tid vid dammen. Det rör sig ofta, under bra sträckdagar, om någon halvtimme. Tringorna verkar stanna lite längre, någon eller några timmar. Det är förmodligen inte tillgången på föda som lockar dem att rasta, utan de blir troligen förvirrade av den starka magnetismen i marken. När de sedan fått rätt på "kompassen" drar de vidare rakt söderut (Tringor) eller mot sydväst (Calidris). Vid några få tillfällen har vi via ringmärkningen

(se nedan) kunnat följa några småsnäppor och drillsnäppor som stannat upp till tio dagar och under den tiden även ökat i vikt.

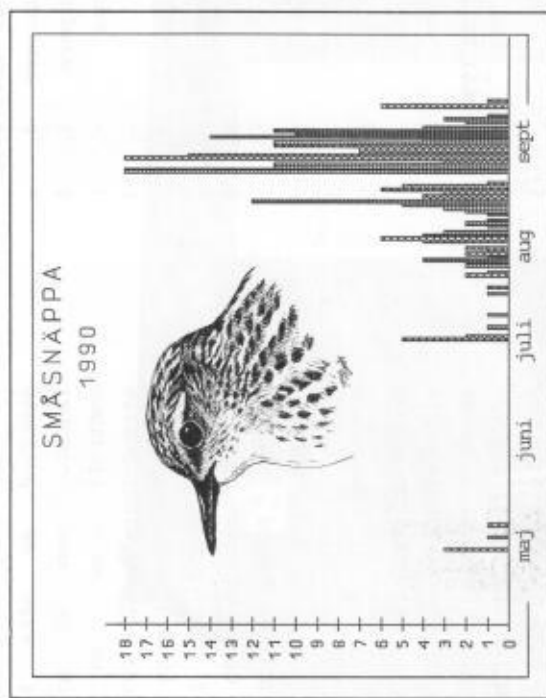
Övriga räkningar

Under de senaste två åren har vi försökt få ett bättre grepp om övriga arters förekomst i området. Vi har inte genomfört några regelrätta häckfågeltaxeringar, utan det har mest rört sig om vandringar där vi noga noterat vilka arter och vilka antal som finns. När det gäller sjöfåglar har vi med jämna mellanrum räknat antalet och det ökar kraftigt för varje år. Den 24 juli 1990 räknades 925 sjöfåglar in. Bland dessa kan nämnas 188 vigg, 16 svarthakedoppingar och 1 alfågel.

I september noterades bl a 450 krickor, 150 sothöns och 50 brumänder. Senare under hösten rastade ett stort antal alfåglar.

Ringmärkning

Under 1989 började vi med ringmärkning av vadare i mycket blygsam skala. Vi byggde några vadarfällor av "Ottensbymodell" och lånade en rastkoja som fick fungera som fågelstation. Under 1990 ökade vi antalet fällor till 26 och började även fånga småfåglar med slöjnat. Resultatet framgår av tabell 2 och 3. Av oss aktiva här på trakten är det bara

Figur 6. Teckning: Jonas Lundin.

Figur 7. Teckning: Jonas Lundin.

FÅNGST 1989 RESP. 1990

St strandpipare	4,	-
M strandpipare	1,	4
Skogssnäppa	-,	1
Grönbensa	-,	13
Drillsnäppa	29,	31
Gluttsnäppa	-,	1
Småsnäppa	5,	6
Mosnäppa	3,	1
Kärrsnäppa	7,	17
Spovsnäppa	-,	3
Brushane	1,	7

Tabell 2.

ÖVRIGA ARTER 1990

Kricka	1
Blåmes	1
Talgoxe	1
Rödhake	2
Svarthätta	3
Årtsångare	3
Lövsångare	42
Järnsparv	4
Trädpiplärka	2
Sådesärila	110
Gulärila	30
Domherre	1
Bofink	2
Bergfink	4
Sävsparv	5

Tabell 3.

*****
 Pelle Adenäs som har licens för märkning. Det gjorde att vi endast kunde märka under nio dagar 1990. Många av de dagarna var för övrigt dåliga sträckdagar, men sådant vet man ju inte i förväg. Om bara fler fick märka skulle vi få betydligt fler, både av vadare och övriga arter.

Vi har ännu inte fått något återfynd av våra få märkta fåglar. Men vi gjorde en kontroll av en mindre strandpipare den 2/8 1990. Fågeln var märkt som bounge i Norra Råda, Värmland, den 17/6 samma år. Den hade på de 46 dagar som skiljde förflyttat sig 76 km österut.

Trutar och fiskolja

Vid anrikningsprocessen i gruvan användes fiskolja. Och nog luktsade det lite kustligt ibland. Det fanns alltid ett gäng trutar som rastade uppe på slammets och vi såg havstrut och silltrut med jämna mellanrum. När gruvslammet (och fiskoljan) slutade komma ut i Hötjärn, försvann också trutarna! Endast några få gråtrutar observerades under sommaren och vi såg havstrut bara vid ett par tillfällen.

Nya arter

Hötjärnsområdet har under de senaste två åren fått flera nya arter på listan. Den ökade bevakningen har säkert gjort sitt till, men även områdets utveckling har säkert lockat fler arter. De två tyngsta är naturligtvis rödhalsad snäppa och sibirisk tundrapipare. Bland de övriga nykomlingarna kan nämnas smådopping, snatterand, ejder, kungsrörn, småf sumphöna, fjällpipare, dubbelbeckasin, myr-

"Fågelstationen" vid Hötjärn har under de två senaste åren bestått av den här gamla rastkojan som Ludvika kommun lånat ut. På bilden ses fr v Pelle Adenäs, Bertil Rahm och Jesper Jönsson. Foto: Berndt Larsson.

snäppa, rödstrupig piplärka, vinterhämpling och bändelkorsnäbb.

Framtiden för dammarna

När det gäller Orrleken så har det höjts röster bland närboende att en restaurering måste ske. Det får man acceptera, men man kan göra ingreppen så skonsamma som möjligt. Jan Mattsdammen ser tyvärr ut att vara förlorad redan nu. I höstas sänktes vattennivån rejält av "säkerhetsskäl", när man skulle fälla en stor hårdficka i närheten. Vi hade hoppats att det bara var en tillfällig åtgärd, men det verkar vara gruvbolagets mening att så småningom helt tömma dammen. Vi hade önskat att man skulle försöka behålla vattennivån några år, så att Hötjärn fick tid på sig att utvecklas, med framförallt lämpliga vassruggar för t ex svarthakedoppingarna. Jan Mattsdammen har ett mycket litet nederbördsområde och kommer säkert att snabbt torka ut om inte vatten kan tillföras.

Viktigast är dock att Hötjärns vattenstånd inte sänks mer. Det skulle helt ta bort de resterande grunda vadarstränderna. Det har nämnts att man från gruvhåll vill "beskoga" området och kommunen har nämnt att man vill bli av med rötslam från reningsverken. Skulle man plantera skog så kommer den stora öppna ytan, den som i många fall lockar ner

vadarna, att bli för liten. Med rötslam skulle man få ett alltför frodigt växttäck, vilket också skulle missgynna fågellivet. Vad händer förresten med tungmetaller och dylikt?

Nej, det tunna grästäck som nu är på gång är fullt tillräckligt för att binda det störande dammet. Låt sedan skog och buskar vandra in av sig självt. Då har vi möjlighet att styra utvecklingen och få fram lämpliga buskage i området. Kanske måste vi försöka att plantera bladvass i norra delen och hjälpa sjöfåg-larna med konstgjorda boplatt-formar och sittplatser för att alla häckande och rastande fåglar i Jan Matts ska kunna finna Hötjärn som ett alternativ?

Om bara vi skådare har chans att tillsammans med gruvan, kommunen och länsstyrelsen planera de återställningsarbeten som gruvan är ålagd att göra, så har området en stor möjlighet att fortsätta att utvecklas positivt.

Gränstvist

Nog var vi många som höjde på ögonbrynen när vi slog upp sista numret av Vår Fågelvärd 1990. I RK-rapporten hamnade både den rödhalsade snäppan och sibirisk tundrapipare i Västmanland! Eftersom vi inget hört, vare sig från lrk Västmanland eller RK, tog vi för givet att det var ett

skrivfel. Det visade sig senare att lrk Västmanland vänt sig till RK för att få räkna arterna till sitt ländskap!

Under alla år som gått sedan vi började med skådning i området (1968) har vi rapporterat allt till lrk Dalarna. I VF har tidigare alla observationer redovisats för Dlr. I boken Dalarnas Fåglar (Bylin, 1975) och i den nya upplagan som kommer i år räknas området till Dalarna. Under åren har DOF:s rapportarkiv fyllts med mängder av rapporter från området.

Den gräns vi alltid använt oss av är den som på kartan skär genom södra delen av Hötjärn. Det är gränsen mellan Örebro och Kopparbergs län, mellan Ljusnarsbergs och Ludvika kommun. Gränsen är justerad på 50-talet, alltså innan några rapporter kommit från området. Nu visade det sig att det på äldre kartor går en landskapsgräns norr om alla tre dammarna. Frågan är dock om den gäller fortfarande, eller om även den är justerad? Enligt Lantmäteriet är den enda gräns som används i alla sammanhang den samma som länsgränsen.

Hur som helst verkar det konstigt att lrk Västmanland vill åt just de raraste arterna från området. Man har tidigare inte visat speciellt intresse för övriga observationer eller området som

sådant. På sina egna kartor anger man för övrigt länsgränsen! Huvudsaken i all rapportering borde vara konsekvens! Vi har konsekvent rapporterat allt till DOF. Om nu landskapsgränsen fortfarande går enligt de gamla kartorna vore det rimligaste att vi fortsätter liksom tidigare. Det skulle bli enormt krångligt och orimligt svårt jobb att ändra alla tidigare publicerade uppgifter. Detta är förstås inget som varken vi, RK eller lrk Vstm kan bestämma. Det blir upp till SOF:s nya rapportkommitté.

Till sist....

är det bara att hoppas på att gränstvisterna löses smidigt. Personligen tycker jag att det känns ganska fånigt att börja tvista om gränser efter över tjugo års rapportering, bara för att ett par RK-arter setts. Vi får även hoppas att Hötjärn med omnejd får fortsätta sin utveckling mot ett allt intressantare fågelområde och att de fortsatta räkningarna och märkningen ger svar på alla frågor. Vi vill även passa på att tacka SOF och DOF för stipendiopengar samt Grängesornitologerna för frikostigt bidrag. Tack också alla ni som i ur och skur hjälpt till med inventerings- och märkningsarbetena! Utan Er hade vi inte hunnit så här långt. Fågelgruppen i Västerbergslagen genom: Bertil Rahm